

Szternák György

Szélsőséges mozgalmak és cselekmények a demokratikus társadalmakban

Az állam- és az alkotmányos rend ellen erőszakkal fellépő szélsőséges mozgalmak végig kísérték a nyugati demokráciák fejlődését és több európai országban, közöttük hazánkban is jelen vannak napjainkban. A szerző neves szociológusok kutatási eredményei és a történelmi tapasztalatokat feldolgozó irodalom felhasználásával áttekinti e mozgalmak történelmi gyökereit, ideológiai hátterét és a társadalomra gyakorolt káros hatását, demokratikus társadalomra ható veszélyei.

A szélsőséges, erőszakos nézetek, a hozzájuk kapcsolódó mozgalmak és szervezetek jelenléte elkerülhetetlen a világban, ahogy ez egész Európában is így van évszázadok óta. A demokráciák sajátossága, hogy az államhatalom az ilyen jellegű nézeteket, mozgalmakat a jogállam keretei között tartja és oldja meg. Ezzel együtt az értékrendhez, a szociális- és intézményi kérdésekhez, a társadalom működési zavaraihoz kapcsolható tiltakozásokat, sztrájkokat, ha nem járnak erőszakos cselekményekkel, a hatalom tudomásul veszi, sőt tárgyalásos keretek között igyekszik azokra elfogadható választ adni. Ugyanakkor az államhatalom az alkotmányos rend, az állampolgárok többségének biztonsága ellen erőszakkal fellépőkkel szemben az ellenőrzött, határozott és eredményes tevékenységet folytató erőszak szervezeteivel fellép. Más szóval, törvényes eszközökkel és az öntudatos állampolgárok segítségével gátat szab az emberi életet veszélyeztető, az anyagi javakat romboló szélsőséges, erőszakos cselekményeknek.

Szélsőséges ideológia, szervezett cselekvés

A szélsőség, a gyűlölködés, a fajgyűlölet, az újfasizmus (neonácizmus), mint ideológia jelen van szinte valamennyi európai országban.¹ Az utóbbi 10–15 esztendőben egyre szorosabb nemzetközi együttműködés tapasztalható a második világháborús

1 Változatos társadalmi háttér és ideológia húzódik meg az Európa egyre több országában erősödő neonáci mozgalmak mögött, amelyek az elmúlt évtizedben nemzetközi kapcsolatokat építettek ki. Svéd, dán, angol, cseh, német és olasz neonáci szervezetek is megjelentek 2009. február 14-én, Budapesten, ahol a nyilasok 1945-ös budai kitérési kísérletéről emlékeztek meg a magyar nemzeti radikális csoportok.

eszméket ápoló, szélsőjobboldali szervezetek között, miközben e mozgalmak háttérben országonként más-más társadalmi jelenségek állnak. Hogy mennyire nem elhanyagolható jelenségről van szó, talán elég említenünk az Oroszországi Föderációban megjelenő neonáci mozgalmat, ahol a lakosság a legtöbbet szenvedett a fasizmustól.

A nyugat-európai szélsőjobboldali mozgalmak radikális társadalom- és rendszerkritikára épülnek, hitleri ideológiával körítve. A modern nácizmus a holokauszt² tagadásán vagy méreteinek megkérdőjelezésén túl aktuális társadalmi feszültségekből táplálkozik; az antiszemitizmus, a rasszizmus, a xenofóbia hirdetése mellett egyre erősebben jellemzi a homofóbia, a multikulturális társadalom és életmód kritikája. Nem csak az állam törvényes berendezkedését bírálják, de a modern nyugati társadalom és fiatalság értékrendjével is szembeszegülnek, így a hithű neonácik megvetik a pornográfiát, a drogokat, elítélik az abortuszt. Bár a felvonulások, koncertek a külsőségek alapján sokszor ijesztőek, a neonáci alakulatok Európában elsősorban csak a megjelenésükben és a szövegvilágukban erőszakosak, részükről rendbontásra csak ritkán kerül sor.

Neonácik becsült száma néhány európai országban: Oroszországi Föderáció 50 ezer fő. A nyugatinál lényegesen brutálisabb fellépés jellemzi a csoportokat, gyakoriak az erőszakos akciók az ország egész területén. Románia 8 ezer fő. Erős pártpolitikai kapcsolatok, gyakori felvonulások jellemzik őket. Nagy-Britannia 7 ezer fő. Nyíltan bevándorlás-ellenes fellépés a jellemző; itt működik a radikális Combat 18 földalatti terrorszervezet. A „nem fehér immigránsokat kiutasító” Brit Nemzeti Párt 10 ezer fős tagsággal és százezres támogatottsággal bír. Szerbia 5–6 ezer fő. Többségükben nemzeti radikálisok, erős politikai képviseléssel bírnak. Ma a Szerb Radikális Párt támogatottsága közel 25 százalékos. Horvátország 5–6 ezer fő. A nemzeti radikalizmus a meghatározó. A szélsőséges Horvát Jogpárt a legutóbbi választáson 6,4 százalék szavazatot kapott. Csehország 5–6 ezer fő. Aktív mozgalom, rendszeres utcai tüntetések, felvonulások az egész országban. Kiemelhető a cigányellenesség. Németország 5 ezer fő. Politikai képviseljük is van, ugyanakkor itt a legszigorúbb a törvénykezés és a lakosság ellenállása. Szlovákia 4 ezer fő. Az utóbbi időben megnőtt a rasszista, magyar- és cigányellenes indíttatású bűncselekmények száma. Franciaország 4 ezer fő. Gyakoriak a muzulmánokat ért utcai támadások. A Holokauszt-minimalizálással gyakran vádolt Le Pen Nemzeti Frontja 2007-ben 10 százalékos támogatottságot szerzett a francia választásokon. Svédország 3 ezer fő. A Blood and Honour nevű szervezet egyik legaktívabb szárnya itt tevékenykedik. Nagyon erős a lakosság ellenállása, sok az ellentüntetés; a felvonulásokon gyakoriak az összetűzések. Hollandia 2–3 ezer fő. Az utóbbi években alaposan megszorodott az aktív tagok száma, s csoportjaik szervezettebbek és tevékenyebbek, mint korábban. Főként a fiatalok körében terjed a jobboldali radikalizmus. Magyarország 2–3 ezer fő. A kifejezett neonáci csoportok viszonylag elhanyagolható szerepben vannak, ugyanakkor a mozgalmat nehéz elkülöníteni a nemzeti

2 A holokauszt a náci Németország által kontrollált területeken a második világháború alatt végrehajtott, a nemzetiszocialista német kormány által eltervezett és irányított népirtás neve, amelynek körülbelül hatmillió európai zsidó esett áldozatul.
<http://www.hu.wikipedia.org/wiki/Holokauszt> 2009-07-05

radikalizmustól, amely politikai szinten is tényezőnek számító ideológia. *Spanyolország 2–3 ezer fő.* A nyíltan antiszemita Nemzeti Demokrácia Párt támogatottsága viszonylag alacsony, a tavalyi választásokon mintegy 12 ezer szavazatot kapott.³

A neonáci mozgalmak szimbólumairól

A számok gyakran szerepelnek kódolt üzenetként a neonáci mozgalom szimbólumain. Így a 18-as, a 28-as és a 88-as számok. A 18-as Adolf Hitler monogramját rejti, ha a betűk helyét nézzük a latin ábécében. A 28-as a legnagyobb nemzetközi szélsőjobboldali szervezetre, a Blood and Honourra utal, a két szó a Hitler-jugend állandó jelszava volt (Blut und Ehre – Vér és Becsület). A 88-as pedig az illegalitásban ápoló náci szubkultúrában egyszerre utal a *Heil Hitler* köszöntésre, illetve az SS-re.⁴ Az S betű nem csak hasonlít a 8-as számra, de hátulról a nyolcadik betű a latin ábécében.

Gyakori a vizuális jelek elrejtése, miután a horogkereszt és a kelta-kereszt az európai országokban tiltott önkényuralmi jelképnek minősül, gyakran használt szimbólumaik az ókori indoeurópaiak jele, a „napkerék” és a háromágú horogkereszt, piros-fehér-fekete színekombinációban.

Magyarországon nehéz elkülöníteni a nemzeti radikalizmust a neonáci mozgalomtól; az előbbi politikai szinten is tényezőnek számító ideológia, az utóbbi – maximum 2–3 ezresre becsülhető – nem meghatározó csoport. *„Kevés a kifejezetten újfasiszta szimpatizáns, illetve csoport itthon; sokkal aggasztóbb az, hogy a magyar közéletet és ennek következtében a közgondolkodást is egyre inkább áthatja az intoleráns, olykor nyíltan rasszista, kirekesztő attitűd”* – válaszja Kriza Borbála szociológus.

A nyugat-európai országokban az évtizedek során beidegződtek a neonácizmusra adandó egészséges társadalmi válaszok: antifasiszta, baloldali ellentüntetés nélkül nincs neonáci felvonulás. *„Ez nálunk még távoli; jól példázzák mindezt a meleg tüntetéseken tapasztalható atrocitások, és az azokat övező apátia; gyengék a jogvédő civil hálózatok, nincsenek erős baloldali mozgalmak”* – jegyzi meg a társadalomkutató. Hangsúlyozva, hogy a kis létszámú neonáci szimpatizáns kör nem elkülönülve tevékenykedik, gyakran feltűnnek a nemzeti radikálisok körein belül is.

Nyugat-Európában, az elmúlt évek szélsőséges eseményeit elemezve megállapítható: az ottani oktatási rendszerek sokkal letisztultabban viszonyulnak a második világháború következményeihez, ott ez része a közbeszédnek. Hazánkban mind az első, mind a második világháborút követő események objektív értékelése még várat magára az iskolai történelemkönyvekben.

Érdekes módon a nacionalista nemzeti mozgalmak meglepően egységesek: a különböző szervezetek közötti rivalizálásnak nyoma sincs szinte egyetlen európai országban sem; félig vagy egyáltalán nem legális tevékenységeik is összetartásra sarkallják őket. Az elmúlt évtizedben az Internet új eszközt adott a nemzetközi kapcsolatok kiépíté-

³ http://www.fn.hu/hetilap/tarsadalom_trend/20090210/nacionalista_globalizmus_212071/ 2009-02-16

⁴ A Schutzstaffelt (védőosztag), vagyis az SS-t, 1925-ben állították fel, kezdetben körzetenként 10 tagból és egy vezetőből. Rövid idő alatt felduzzadt a tagság, saját egyenruhát és rendfokozatot kapott a szervezet. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Schutzstaffel> 2009-06-24

séhez és fenntartásához. Ez némiképp a törekvéseket is átrendezte: a mozgalmak többsége a fehér faj fennmaradását „magasabb rendű célnak” tekinti a nemzetek jövőjénél. Ahogy a Blood and Honour (B&H) neonáci szervezet egyik vezetője, Max Hammer írja: *„Nem hagyhatjuk, hogy a nemzetek közti nacionalista ellentétek felemésszék a fehér faj fennmaradásáért vívott harchoz szükséges erőnket; elég a testvérháborúkból!”*⁵

A szélső jobboldal működésének a demokratikus társadalomra ható veszélei

Több európai országban a jobboldal győzött az európai parlamenti választáson, és a szélsőjobboldali pártok kiemelkedő eredményt értek el. Jelenleg az Európai Parlamentben a szélsőjobboldali képviselők száma eléri a tizenöt százalékot. Tehát a probléma egyáltalán nem magyar jelenség, csupán más európai országok példái alapján – a parlamenti jobboldali pártok egyértelmű elhatárolódását hiányolja az európai és a hazai közvélemény nagyobb része. Ha ez a közeljövőben nem következik be, akkor a magyar jobboldal nem lesz elfogadható a kontinens, a szövetség egyetlen országában sem.

Az ottani parlamenti választási „eredmények” ellenére a tagországok parlamenti pártjainak vezetői pontosan tudják, hogy nincs még egy európai ország, ahol a szélsőséges jobboldali pártnak akkora társadalmi támogatottsága volna, mint nálunk.⁶ További probléma, hogy a szélsőjobboldali párt mögött egy félkatonai szervezet van, amelynek *sajátos egyenruhája, köszönése és szimbólumrendszere a '30-as évek fajgyűlölő ideológiáját idézi.*⁷

Az állítás igazolására, és talán a jövőbeni jó megoldásra csupán kettő idézet: *„Az együgyűek tömeggyülekezete beteges elragadtatással ujjong az emberjogok eltörlésén, amelyet valaki hangszórón hirdet egy emelvényről. Amire ma szükség lenne, az egy harcias humanizmus, egy humanizmus, amely fölfedezi a maga férfiasságát és megtelik azzal a felismeréssel, hogy az igazság, a türelem és a kételkedés elvének nem szabad egy szemérmetlen és kételyt nem ismerő fanatizmustól kihasználtatni és visszarettenni.”*⁸ *„Ahhoz, hogy egy európai közösség modern politikai fejlődése harmonikus és egyenes vonalú legyen, lényegileg egy dolog szükséges: az, hogy a közösség ügye és a szabadság ügye egy ügy legyen.”*⁹ Sajnos, a külföldi aggodalmak ellenére hazai jogrendszerünk eltűri a szélsőjobboldali párt által képviselt gyűlöletbeszédet, a félelemkeltést, a fajgyűlölő megnyilvánulásokat a cigányokra és a zsidókra vonatkozóan – a szólásszabadságra hivatkozva. Gerő András egyetemi tanár szerint hazánkban nagyon sürgősen újra kell gondolni a szólásszabadságot.

5 <http://www.bloodandhonour.net/> 2009-07-05

6 A Jobbik Magyarországért Mozgalom szélsőjobboldali párt az európai parlamenti választásokon elsősorban a kelet-magyarországi, cigányok által lakott kistélepüléseken szerepelt kiemelkedően. Egyes borsodi és szabolcsi falvakban 40 és 50 százalékos eredményt is elértek. A legtöbb szavazatot Budapesten (75914), Miskolcon (10445), Debrecenben (9659) és Nyíregyházán (6438) szereztek. <http://www.election.hu/> 2009-07-05

7 Jogerősen feloszlatta a Magyar Gárda Hagyományőrző és Kulturális Egyesületet a Fővárosi Ítéletábrla 2009. július 2-án kihirdetett ítéletében. A bírósági döntést követően a jogtudomány szakemberei között vita alakult ki a döntés jogszerűségéről; a főváros különböző pontjain a szimpatizánsok tüntetéseket szerveztek, amit a rendőrség feloszlattott.

8 Thomas Mann: Európa vigyázz! Anonymus Irodalmi és Művészeti Kiadó 1947 Budapest.

9 Bibó István: Válogatott tanulmányok I–IV. Kötet. Magvető Könyvkiadó Budapest, 1986. 231. oldal.

1989-ben az volt az álláspont, hogy egy demokratikus és szabad országban a szólás-szabadságnak teljesnek és korlátlanoknak kell lennie. Akkor ez érthető és helyes álláspont volt, de azóta kiderült, hogy a hazai demokráciában a szabadságnak ez a fajtája problémákat vet fel, és a szélsőjobboldali konfliktusokat egyre nehezebben teszi kezelhetővé.¹⁰ A történész professzor szerint a hazai demokrácia az elmúlt húsz év alatt fokozatosan elvesztette tekintélyét. A közéleti személyiségeknek, politikusoknak, intézményeknek nincs érzékelhető tekintélye. *„Nincsenek a közéletnek olyan, általában tisztelt, becsült szereplői, akik saját szellemi teljesítményükkel, erkölcsi tartásuk okán a társadalomban etalonként, igazodási pontként vannak jelen.”*

A holokauszttagadás¹¹ büntethetőségére vonatkozó törvény elutasítása, 189 igen, 165 nem szavazattal és 5 tartózkodás szavazás alapján, is igazolja a hazai jogalkotás hiányosságait. Szerencsére a társadalom többsége nem felejtette el: *a háború előtti Magyarország politikai erői hatszázezer zsidót és több mint ötezer cigányt (magyar állampolgárokat) küldtek haláltáborokba. 1938-tól a képviselők három zsidótörvényt fogadtak el, amelyek kísértetiesen hasonlítottak a Német Birodalom nürnbergi törvényeire.*¹² Az is közismert az állampolgárok előtt, hogy Németországban szigorú törvények alapján büntetik a holokauszt tagadását, de más nyugati államban is bűncselekményként kezelik, és a társadalom többsége nem fogadja be a holokauszttagadókat.

□ A szélsőjobboldal működésének a demokratikus társadalomra ható veszélye különösen nagy akkor, ha félkatonai szervezetébe a fiatalokat is bevonja. Magyarországon ennek történelmi hagyománya van, gondoljunk csak 1944-re, amikor a hungarista terror alatt elkezdődött a gyerekek munkarendbe történő szervezése. Szerencsére nem ez valósult meg úgy, mint a Hitlerjugend. A jelenlegi hazai és hasonló eseményeket ugyanakkor súlyosbítják bizonyos történelmi párhuzamok, az öltözet, a jelszavak és jelképrendszerek. Továbbá, hogy a társadalomban meglévő feszültségeket a szélsőjobboldal demagóg módon magyarázza, amelyre a fiatalok nagyon fogékonyak. Ez történt a '30-as években is, amikor a gazdasági problémák miatt a zsidók és a cigányok voltak a bűnbakok.¹³ A mai félkatonai szervezet szimbólumrendszere különösen vonzó a fiatalok körében, hiszen címerében az első vörös sáv a katonai erényeket (bátorság, erő, fegyelem) –; a második vörös sáv a polgári erényeket (becsület, szorgalom, büszkeség) –; a harmadik vörös sáv a tisztviselői erényeket (hűség pontosság) – és a negyedik vörös sáv a vezetői erényt, a bölcsességet szimbolizálja.¹⁴

A hazai szélsőjobboldal erősödésének, mint látható, egyik oka a hagyomány. Ezzel együtt megállapíthatjuk, hogy támogatóik egy része nem feltétlenül szélsősé-

10 Szász István: A győztesek oldalán a helyünk. Népszava kulturális és társadalomkritikai melléklete. 2009. július 11.

11 A holokauszttagadás a közelmúlt történelmének olyan szemlélete, miszerint a zsidóság II. világháborúban történt genocídiuma nem történt meg, gyakorlatilag annak tagadása, hogy a náci kormánynak elhatározott terve volt a zsidóságnak, mint népnek a fizikai megsemmisítésére.

12 §4. Zsidó nem lehet birodalmi állampolgár. Nincs szavazati joga politikai ügyekben, nem lehet hivatalnok. <http://www.freepress-freespeech.com/holhome/kiscikk1/ntorv.htm> 2009-07-04

13 <http://hu.wikipedia.org/wiki/Hungarizmus> 2009-06-21

14 A címer I. Imre király 1196-1204 címerpajzsának másolata. Kristó Gyula: Imre (In: Kristó Gyula – Makk Ferenc: Az Árpádok – fejedelmek és királyok. http://hu.wikipedia.org/wiki/I._Imre 2009-06-21

ges. Az tagadhatatlan, hogy a két világháború közötti fajvédő és nyilas hagyomány jelen van hazánkban. Az ehhez kapcsolódó jelképek, szófordulatok és könyvek mindennapos jelenségek a közéletben.

A hazai jobboldali szélsőség egyértelműen cigányellenes és fajgyűlölő. Megnyilvánulásaival felerősíti a cigányokkal és a zsidókkal szembeni ellenérzéseket és félelmet, a magyar emberek fenyegetettségének érzetét sugallja. A szélsőjobb sikere valamennyi hazai politikai erő felelőssége állítja a szociológusok többsége. Erről később még szó lesz a tanulmányban. Úgy vetődik fel a kérdés, hogy az egymást követő kormányok mit tettek és mit nem tettek a cigányok helyzetének javítása érdekében az elmúlt húsz évben. Milyen erkölcsi, jogi, anyagi támogatást adtak a szegénységben élő, munkanélküli, iskolázatlan társadalmi rétegek számára, és milyen erővel léptek fel a hazai szélsőjobb oldali veszéllyel szemben.

A szélsőjobb viszonylagos sikerének másik oka a média tevékenységében is fellelhető, állítja a német *Süddeutsche Zeitung*, a *Frankfurter Allgemeine*, a *Neue Zürcher Zeitung* és a *Die Zeit* néhány héttel korábbi számában. A magyar sajtó egy része „bulvárszemlélettel” közelít a hazai szélsőjobb oldalhoz: *érdekes jelenségként* tünteti azt fel. Más szempontból az elhangzott szónoklatok tartalmát ténynek tekinti, arról úgy ír, ahogyan azt a szélsőjobb oldali képviselői szeretnék.¹⁵

A Magyar Tudományos Akadémia felkérésére az Eötvös Lóránd Tudományegyetem kommunikációelméleti kutatócsoportja által elvégzett felmérés szerint az elmúlt öt évben, hazánkban jelentősen megnőtt a szélsőjobb oldali nézetek, eszmék híveinek csoportja. A kutatócsoport szerint a szélsőjobb oldali nézeteket vallók létszáma a hazai felnőtt lakosság hét-kilenc százaléka.¹⁶ Ennél a csoportnál megfigyelhetők a szemléleti torzulások, a bűnbakkeresés, az áldozatszeret, a felelősség áthárítása, a bezárkózás, mint legfontosabb csoportjellemzők. A szakemberek véleményére hivatkozva, hazánkban a demokrácia nem fejlődik úgy, ahogy az emberek azt 1989-ben elképzelték. A magyar társadalom többsége ugyanis azt gondolta, hogy a rendszerváltás után megmarad a teljes foglalkoztatás, a korábbi támogatások rendszere, a gazdasági verseny kikapcsolható és marad a viszonylag szilárd létbiztonság. Ebben súlyosan tévedtünk, és ezen a tévedésen túl kell lennünk.

□ *Néhány szempontból vizsgáljuk meg, hogy a szélsőséges, erőszakos szervezetek, csoportok hátterében milyen társadalmi, szociális problémák találhatók hazánkban. Az elemzéshez elsősorban Csepeli György írásait használtuk fel, de számos jó tanácsot kaptunk a tanulmány készítésekor az egyetemen dolgozó szociológusoktól is.¹⁷ Elsőként néhány gondolat az előítéletről.*

15 Hettyei András: Szélsőjobb oldali vész Magyarországon. Kitekintő 2009. június 16.

Szélsőjobb oldali és a média. Konferencia a Demos Magyarország Alapítvány szervezésében 2008. 09. 16.

16 http://www.mta.hu/?id=478&passpars=view_group.php%3Fid=290 2009-06-27

17 Csepeli György: Szociálpszichológia Osiris Kiadó Budapest 2002. Csepeli György: Nemzetek egymás tükrében. Kisebbség-kutatás 1999. 2. szám. Csepeli György–Örkény Antal: Jelképek és eszmék az európai himnuszokban. Régió-kisebbség, politika, társadalom 1996. 7. évf. 2. szám. Csepeli György: Felül lévő vérszívók, alul lévő kizsákmányoltak. Szelényi Iván: A szegénység átmeneti társadalmakban. Tamás Pál Népszerűségi szerkezetváltás, mint biztonsági kockázat. Csepeli György: A kelet-európai kisállamok új nyomorúsága. Ladányi János: Cigányok és szegények Magyarországon, Romániában és Bulgáriában. <http://www.nepszava.hu> 2008. 08. 23

A szerző véleménye szerint az előítélet szempontjából nagyon fontos, hogy mennyi abban az igazság és mennyi a képzelet.¹⁸ Más szóval, a saját tapasztalat vagy a mások által elmondott beszámoló alapján tett megfellebbezhetetlen kijelentéssel ítéljük-e meg a másik csoportot, személyt.

Az emberi viszonyok alakulásában az előítéletek jellegzetes formája, a csoportközi előítélet játszik fontos szerepet. Ebben az esetben az előítélet következtében összetartozónak tűnő emberek körében eluralkodik az a meggyőződés, hogy ők jobban hasonlítanak egymásra, mint másokra. Kialakulhat az a tévhitük, hogy az adott hovatartozás különleges és egyedi jellegzetességekkel ruházza föl a csoport minden tagját. Ez az azonosító kényszer a csoportközi előítélet alapja. Csepeli Györgynek ezt a megállapítását felhasználva ismerhetjük meg a szélsőséges és erőszakos szerveződések, csoportok belső működését, összetartó erejét, a jelképek és a formák fontosságát a csoport szerveződése, tevékenysége során.

Csepeli professzor arra is rámutat, hogy az előítéletek túlságosan emberiek ahhoz, hogy hatalmi szóval betilthatók lennének. A meglévő szabályok és törvények igazíthatók és módosíthatók, de ez nem lehet a teljes megoldás. A szólásszabadság nem lehet azonos a gyűlöletbeszéddel a demokráciában. A szerző a gyűlöletbeszédre ad megoldást a következő javaslatával: „a csoportokra vonatkozó nyilvános kommunikáció szabályait a politikailag kifogástalan beszéd és a tisztességes bemutatás igényei szerint kell alakítani, ami kizárja az előítéletesen elfogult bemutatások megjelenítését.” Más szóval, a politikai, a kulturális élet főszerelői és a helyi vezetők példát mutatnak; viselkedésükkel, megszólalásaikkal egyértelműen kimutatják, hogy nem értenek egyet azzal, ami a jogok oszthatatlan birtoklását, érvényesülését sérti.

A hazai szélsőjobboldali párt és az ideológiaihoz hozzá kötődő szélsőséges, erőszakos, félkatonai szervezet a két világháború magyar történelmének legsötétebb, legrémsegesebb képeit vetíti az utókor elé. A másik oldalága a szélsőjobboldalnak a meleg, az egészséges, normális szexualitástól eltérő változat képviselői elleni olyan fellépés mintha ők tehetnének erről az állapotukról. A szélsőségesek is tudják, hogy az állampolgároknak ez a csoportja nem társadalomellenes szervezet, így őket el kell fogadnunk, másságukat valamennyi állampolgárnak meg kell értenie. Velük szemben bármilyen megkülönböztető magatartás, fellépés ellentétes a demokratikus elvekkel. Az államnak, a médiának az a feladata, hogy a többi állampolgárt a jog-egyenlőség szellemére nevelje, nem a türelmetlenségre és az előítéletre a mássággal szemben.

□ A következőkben röviden a hazai cigány kisebbség helyzetével foglalkozunk. A szakemberek véleménye összecseng abban, hogy hazánkban az elmúlt két-három évben – a szélsőségesesség, a fajgyűlölet, az újfasiszmus mellett – különösen a cigányellenesség hódított teret. A rendszerváltás előtti és az azt követő valamennyi kormány hibás abban, hogy 700–800 ezres hazai cigányság legfontosabb gondjaira lényeges és hatáskorú megoldásokat, programokat nem dolgozott ki.¹⁹

18 Csepeli György: Cigányok és gádzsók. Romakép a magyar társadalomban. Népszava, Szép Szó kulturális és társadalomkritikai melléklete. 2009. január 31.

19 Ladányi János–Szelényi Iván: Ki a cigány? Kritika 1997. decemberi száma.

Azt nem tudjuk pontosan, hogy hány cigány él Magyarországon, de nincs még egy olyan kisebbség, amelyik iránt a többség ennyire nyíltan vállalná az ellenszenvét. A Medián felmérése szerint folyamatosan nő a jellegzetesen cigánygyűlölők aránya: jelenleg a felnőtt lakosság 38 százaléka, különösen azoké, akik a cigányokat kikülönítetik a társadalomból. A felmérésből az is kitűnik, hogy a cigányokhoz való viszony elsősorban az egyén világnézeti (ideológiai) beállítottságán kívül attól is függ, hogy mennyire vall jobboldali, szélsőjobboldali nézeteket. A Progresszív Intézet felmérése még lesújtóbb következtetésekre ad okot a hazai cigányellenességgel összefüggésben.²⁰ A megkérdezettek többsége részéről a cigány meghatározás alapja az öltözék, a beszéd, az életmód és a név volt a felmérések során. Véleményünk szerint, a megkérdezettek többsége, ha el is fogadja a származásra vonatkozó kijelentéseket, az etnikai megkülönböztetésnek ez a megjelenése rendkívül veszélyes a demokráciában. A körülmények ismerete és ismertetése nélkül a cigánygyűlölet a meglévő ellentétek további mélyítését szolgálja.²¹

Zolnay János szociológus szerint a cigányokkal szemben táplált ellenszenv ellen társadalmi szinten kell fellépni. Ha ezt továbbra is elmulasztjuk, akkor a meglévő ellentét romlásával, a szegénység és a törvénytelen ségek sorozatával számolhatunk a jövőben. Amit a szélsőjobboldal képviselői cigánykérdésnek gondolnak, az jórészt nem az, hanem olyan hazai problémahalmaz, amelyre a társadalmi szervezetek nem találják a választ.²²

A magyar cigányok a mi honfitársaink, velünk egyenrangú állampolgárok, az ő problémájuk a mi problémánk is. A valós probléma az, hogy a társadalom peremére került cigányok a munkanélküliségben, a szegénységben, az éhezésben, kiszolgáltatva az uzsorásoknak, a különböző bandák kénye-kedvének, úgy próbálnak megélni, ahogy lehet.²³

20 A magyarok 81 százalékának van ellenérzése a cigányokkal szemben. Még a legkevésbé elutasító, több nyelvet beszélő, felsőfokú végzettségűek körében is 71 százalékos a cigányok elutasítottsága. A megkérdezett többség véleménye szerint a cigányok szegénységét nem a többségi társadalom előítéletei okozzák. A válaszadók 81 százaléka az erőszakos asszimiláció pártján áll, vagyis 10-ből 8-an vannak arról meggyőződve, a cigányokat rá kellene szoktatni arra, hogy ugyanúgy éljenek, mint a magyarok. Csaknem a megkérdezettek 82 százaléka ért azzal egyet, hogy a cigányok gondjai megoldódnának, ha elkezdenének dolgozni. A megkérdezettek négyötöde szerint a cigányok nem szeretnek dolgozni, és ez a legfőbb oka hátrányos helyzetüknek is. A megkérdezettek több mint fele gondolja úgy, hogy nem a többségi társadalom előítéletessége az oka a cigányság jelenlegi helyzetének. A falvakban élőknél a cigányellenesség 82–83 százalékos. Progresszív Intézet: Cigányellenesség a magyar társadalomban. 2009. február 13.

Lásd még: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések-2009/4. száma.

21 „A cigány sötét bőrű, fekete hajú. Szegény, koszos és lop. Szentelen, tolakodó, hangos. Kizsebel a buszon vagy a villamoson. A cigány csúnya és elesett. A cigány torzonborz betörő. Ellopja a tyúkot, a szárítókötélről a lepedőt. Bűnöző vagy csavargó, de legalább a kettő együtt. A cigány régiséget gyűjt, és becsap. A cigány autókat tör fel, lakásmaffiákat szervez. Tehetetlen öregeket foszt ki, öl meg, juttat utcára. A cigány tolvaj, koldus vagy bűnöző. Így vagy úgy, de célja, hogy átverjen bennünket.” Száraz Miklós György: Cigányok. Helikon Kft. Budapest, 2007.

22 Zolnay János: A romapolitika sarokpontjai és finanszírozása. Műhelytanulmány 8. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány.

23 Iványi Gábor: Nem az a micve, ha adsz. <http://www.election.hu> 2009-06-21

Szunyogh Szabolcs: A gádzsókérdés roma szemmel. <http://www.bunmegelozes.hu> 2009-06-21

Hankiss Elemér: Válság. Szégyennel vagy szégyen nélkül. <http://www.nol.hu> 2008-11-22

Az állam némasága a cigányság kérdésében veszélyes, írta már 1997-ben Kis János filozófus. Bátorítja a jogsértőket, a szélsőségeket, és megerősíti a cigányokat abban, hogy a közhatalomban semmi keresnivalójuk nincsen, csak a velük szemben ellenségesen viselkedőknek. Ugyanakkor, ma már pontosan tudjuk, hogy a cigánytelepeken, cigánysorokon élők nyomorúságát a többségi társadalom is megszenvedí.²⁴ A többség nagyon keveset tud arról, milyen lehet a kitaszítottságban, megbélyegezettként cigánynak lenni. Az viszont pontosan tudható, a külföldi tapasztalatok alapján, hogy az erőszakosság maga után vonja a cigányság szélsőséges és erőszakos cselekvésre való hajlamának kialakulását. Ez pedig elvezet az etnikai viszonyok végzetes elfajulása felé.

Keveset beszélünk arról, hogy *a cigány kisebbség helyzetéért a többségi társadalom a felelős elsősorban*. Sajtószabadságra hivatkozva demokratikusan választott közéleti vezető, a kiskunlacházai gyilkosság napján, megelőzve a rendőri nyomozást, bejelentí „*elég volt a romaerőszakból.*” A nyomozás eredményének tükrében, az állampolgár joggal kérdezi: mikor kér bocsánatot a település cigányaitól?

Véleményünk szerint a társadalom fejlődése szempontjából komoly kihívást jelent, de a jövőben fokozottabban, a leszakadt, elszegényedett és kiközösített cigányság. Állításunk nem alaptalan, ha elfogadjuk a kutatóknak azt a számítását, hogy 2050-re a hazai népesség mintegy 9–11 százalékát a kirekesztettek teszik ki.²⁵ A kutatók szerint, az említett adatnak közel fele cigány. Minél szegényebb csoportot vizsgáltak, annál nagyobb volt a cigány népesség aránya. *Hablicsek László* bizonyította, hogy a cigányság körében a szegénység kockázati tényezői (iskolázottság, munkanélküliség, életforma, egészségi állapot stb.) egymást erősítve összeadódnak, így az önmagában is növeli a kirekesztettség valószínűségét. A kutatás adatait figyelembe véve a hazai többségnek tudomásul kell venni, hogy a cigányság a jövőben akkor is mellettük fog élni, ha a problémáik kezelése helyett a jelenleginél is erősebb lesz a cigányellenességük.

* * *

Összefoglalva: az elmúlt időszak hazai és külföldi politikai eseményeit- és a hozzájuk kapcsolódó írásokat elemezve megállapíthatjuk, hogy a fejlett demokratikus államokban a mindenkori hatalom és a parlamenti politikai pártok többsége következetesen elhatárolódik a szélsőséges, erőszakos nézetektől, szervezetektől, a velük való együttműködés minden formájától. Ennek oka, hogy a nyugat-európai országok már régen levonták a saját- és az európai történelmi tapasztalatok tanulságait a szélsőséges nézetekkel kapcsolatban. Ezen az alapon nagyon következetesen elhatárolódnak a szélsőséges történelmi jelképektől, szervezetektől és magatartásformáktól, mind a szélsőbal-, mind a szélsőjobb oldali erőszakos csoportoktól, nézetektől. Erről az álláspontjukról a lehető legkorábban, hivatalos formában tájékoztatják a közvéleményt. Ugyanakkor a fejlett demokráciák sem mentesek a szélsőségességtől és az ebből adódó problémáktól.

24 Kis János: Roma jogok, magyar érdekek. <http://www.nol.hu> 2009-06-21

25 Hablicsek László: Kísérlet a roma népesség előreszámítására 2050-ig. In. Horváth Ágota-Landau Edit-Szalai Júlia (szerk.): *Cigánynak születni*. Budapest, 2000. Új Mandátum 243–376. oldalak.

Általában azokban a közép- és kelet-európai országokban, ahol még nem szilárdult meg a demokrácia intézményei, ott a szélsőséges, az erőszakosság megjelenésekor bizonytalanság, esetenként kapkodás tapasztalható a hatalom és a rendvédelmi szervek részéről.

Több esetben érzékelhető az is, hogy a társadalom többsége nem ismeri fel: *semmilyen jogi keret, tiltás, korlátozás, erőszak alkalmazás nem helyettesítheti a demokratikus közvélemény erejét*, a parlament, a kormány és a rendvédelmi szervek határozott fellépését a szélsőséges, erőszakos nézetekkel, szervezetekkel szemben. A szakirodalom tanulmányozásából levonható az a tapasztalat, hogy a hatékony munkához szükség van a titkosszolgálatok szakmai segítségére.

A hazai és a külföldi írások tanulmányozása után megvonható az a felismerés is, hogy *a magyar társadalom többségének érdeke a cigány lakosság-, a szegények-, a munkanélküliek helyzetének rendezése, felzárkóztatásuk, mert az egyenlőtlenség egy bizonyos szintjén felül polgárháborús helyzet, fékezhetetlen zavargások törhetnek ki.*

A szélsőséges, erőszakos szervezetek működésének feltételei nálunk is adóttak, hiszen hazánkban demokrácia van, szabadon lehet gyülekezni, tüntetni, felvonulni, így egyes szélsőjobboldali személyek és csoportok szerint van esély a követelt változások kikényszerítésére. Ugyanakkor, ha az állampolgárok többsége határozottan elítéli a cselekményeket, vagy tovább növekszik a hatalom eltökéltsége a szélsőjobboldali szervezetek célkitűzéseinek megakadályozására, akkor az, mint társadalmi jelenség ugyan nem szüntethető meg, de békés keretek között tartható. Ez azt jelenti, hogy továbbra is vizsgálni szükséges: demokratikus keretek között, elsősorban titkosszolgálati módszerek alkalmazásával, az erőszakos, fegyveres fellépésre kész, központilag irányított csoportok létrejöttét, esetleges szervezkedését, egész tevékenységüket, a társadalom belső biztonságáért érdeklődve.

Nyugati demokráciák tapasztalatára hivatkozva a demokratikus államrend csak akkor működik jól, ha alapját az ugyan politikailag ellentétes szemléletű, részekre tagolt, de együttes fellépésre-, párbeszédre is képes, és a közös ügyek megtárgyalására, intézésére alkalmas demokratikus politikai közösség, öntudatos civil társadalom képezi. Továbbá, a társadalomnak ez a része határozottan fellép minden szélsőséges és erőszakos szervezkedéssel és cselekedettel szemben.

Az állam biztonságához hozzátartozik a belső biztonság megteremtése, a belső erőszak különböző formáinak elhárítása. Az állam biztonságát fenyegető szélsőséges, erőszakos szervezetek nem új jelenségek, de korunkban élnek reneszánszukat. Erről az egyre szaporodó jelképek és a szimbólumok árulkodnak itthon és külföldön egyaránt. Véleményünk szerint az antiszemitizmus, az etnikai gyűlölet több országban összekapcsolódott a választott hatalom elleni erőszakkal. Az eseményeket elemezve tetten érhető a tudatos zavarkeltés és erőszak is, ami az állam jogrendjére és közrendjére vonatkoztatva, nagyon veszélyes jelenség.

A nyugati demokráciák tapasztalatait feldolgozó szakirodalmakra, valamint a témában fellelhető tanulmányokra és tudományos értekezésekre hivatkozunk, amikor azt állítjuk, hogy öntudatos, magukban és a jövőjükben bízó állampolgárok a legkritikább esetben fogékonyak a szélsőséges nézetekre. Nem fogadják el a szélsőséges csoportok céljait, stratégiáját és ígéreteit.

Ebből a szempontból felmérhetetlen jelentőséggel bír a demokráciában a fiatalokkal való foglalkozás, a kisebbségek helyzetének folyamatos elemzése, a lakosság szociális helyzetének értékelése, a meglévő gondok és problémák társadalmi szintű megbeszélése, megoldása. Ezzel együtt tévedés azt hinni, hogy a kirekesztettség érzete, a kirekesztés csupán a társadalomban élő kisebbségek sajátja. Kirekesztettnak érezheti magát a munkanélküli, a hajléktalan, az iskoláit elvégzett, de elhelyezkedni nem tudó fiatal, az alacsonyabb beosztásba került szakember is. Megfelelő ideológiai töltés esetén ezek a személyek, csoportok könnyen a szélsőséges szervezetekhez kapcsolódnak, mert a leegyszerűsített magyarázatokra, éppen helyzetük alapján fogékonyabbak.

A címben vállalt kutatási feladatot nem tekintjük lezártnak, szükség van a probléma további vizsgálatára. Ezt igazolja a következő állítás is: *„A többségi társadalom nem azért rekeszti ki a kisebbséget, mert az naplopó, munkakerülő, bűnöző, hanem a kisebbség azért válik munkakerülővé, bűnözővé, mert a többségi társadalom a mássága miatt eleve kirekeszti.”*²⁶ Más szóval, ha egy demokratikus államban a kisebbség és a többség iránti tiszteletet csak törvénnyel lehet fenntartani, ott gond van.

---

26 Kertész Ákos: A gyűlölet ára Pannon Könyvkiadó Budapest, 1992.